

Emine KOCA

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, emine.koca@hbv.edu.tr Ankara-Türkiye

ORCID: 0000-0001-6607-5652

Gülşah POLAT

Öğr. Gör. Dr., Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar UBYO, gulsah.polat@giresun.edu.tr

Giresun-Türkiye

ORCID: 0000-0001-8448-9947

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN DERGİLERİNDEKİ BATI TARZI GİYSİ ÜRETİMİNE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

Özet

Bu çalışmada; Osmanlı toplumunda kadınların giyim tarzlarını yönlendirmede etkili olan II. Meşrutiyet dönemi Mehasin ve Kadınlık dergilerinin sayılarında yer alan giysi üretimine yönelik bilgi ve yöntemlerin belirlenmesi ve Osmanlıca metinlerin tercümesiyle edinilen bilgiler doğrultusunda bu dergilerin giyim tarzlarının değişimindeki rolünün ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamındaki dergilerin sayfalarında yer alan kalıp ve dikim ile ilgili görseller içerik analizi yöntemiyle incelenerek, elde edilen bulgular sayfalardaki yazılı bilgilerle birlikte yorumlanmıştır. Böylece uzun yıllar değişmeden kuşaklara aktarılan bir giyim kuşam biçiminin değişime uğramasında diğer faktörlerin yanı sıra kadın dergilerinin rolü ortaya konmuş olacaktır. Çalışma birincil kaynaklardan ulaşılan bilgilerin niteliği ve Türk giyim tarihine kaynaklık sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Kadın Giyimi, Giysi Üretimi, Batı Tarzı, Dergi.

A CONTENT ANALYSIS OF WESTERN STYLE GARMENT PRODUCTION DURING THE II. MEŞRUTİYET PERIOD IN WOMEN'S MAGAZINES

Abstract

In this study; It was effective in directing the dressing style of women in Ottoman society. It was aimed to determine the information and methods for the production of clothes in the issues of the II. Meşrutiyet period Mehasin and Kadınlık magazines and to reveal the role of these magazines in the change of dressing styles in line with the information obtained from the translation of Ottoman texts. The visuals related to the pattern and sewing on the pages of the journals within the scope of the research will be examined with the method of content analysis, and the findings will be interpreted together with the written information on the pages. Thus, the role of women's magazines will be revealed in addition to other factors in the change of a dressing style that has been passed on to generations for many years. The study is considered important in terms of the quality of the information obtained from primary sources and providing a source for the history of Turkish clothing.

Keywords: II. Meşrutiyet, Women's Clothes, Garment Production, Western Style, Magazine.

1.Giriş

Hakim olduğu geniş coğrafya ve çok kültürlü yapısıyla zengin bir giyinme kültürüne sahip olan Osmanlı devleti, geleneksel temellere dayanan kültürel değerlerini nesilden nesile aktararak yaşatmıştır. Bu değerlerin arasında önemli bir yeri olan giyim kuşam biçimlerinin uzun yıllar değişim göstermeden kullanılır olması, biçimlendirilmelerinde etkin olan değerleriyle birlikte giysilerin geleneksellik kazanmasına neden olmuştur. Uzun yıllar geleneksel yapısını korumayı başararak değişime kapalı olan giyim kuşam biçimleri XVIII. yüzyılda başlayan yenilik hareketlerinin etkisinden zaman içinde nasibini almış ve giysilerdeki değişim kaçınılmaz olmuştur.

Koca ve Koç (2014:373), çalışmalarında Osmanlı toplumunun giyim kuşamının köklü bir geleneğe sahip olduğuna işaret ederek batılılaşmanın hız kazandığı 18. yüzyılın sonlarına kadar değişmezlik gösterdiğini belirtmektedirler. Koç'un (2012: 683) Osmanlı da yüzyıllarca, birbiri ile benzer özellikler gösteren erkek ve kadın giyim kuşamı arasında önemli farklılıkların oluşmasının da yenileşme döneminde görüldüğünü belirtmesi, Türk giyim kuşamının uzun yıllar süren değişmezlik özelliğini vurgulamaktadır. Ancak Batılılaşma yönündeki köklü yenilikler ile her alanda yaşanan gelenekten kopuşun yansımalarının giyim kuşamda görünürlüğü de artmıştır. Turan'ın (2013:107), Osmanlı kadının gündelik yaşamına, özellikle kentli kadının hayatına modernleşmenin maddi kültür anlamında çok renkli yansıdığını, kadının geleneği zorlarken Batılı obje ve kavramların onun değişim sürecine eşlik ettiğini belirtmesi de bu durumu açıkça özetlemektedir. Çakır (1994: 22), geleneksel temeller üzerine kurulu Osmanlı Devleti'nin batılılaşma yolundaki değişimlerinin Tanzimat dönemi ile başladığını ve II. Meşrutiyet döneminde hızlandığını ifade etmektedir.

II. Meşrutiyetin yenileşme hareketleri ilk başlarda siyasi, eğitim, hukuk gibi alanlarda uygulanırken, değişim ve dönüşümün dinamikleri kadınlara da yansımış, daha önceleri hiç görülmemiş bir kadın hareketinin biçimlenmesini de sağlamıştır (Koca ve Polat, 2020: 432). Bu dönemde basın faaliyetlerindeki gelişmelerin, özellikle batı yanlısı yayınların artmasıyla kadınların özgürlük alanlarının da genişlediği görülmektedir. Akşit, (2008: 84-91) II. Meşrutiyet'in ilanından sonra başlayan kadın hareketinin ve kadının toplum hayatına katılmasının gerekliliği meselesinin, çeşitli gazete ve dergilerde üzerinde durulan önemli bir konu haline geldiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca kadınlara yönelik dergilerin yayın hayatına girmesi ve bu dergilerin çeşitliliğinin artması, kadınların sosyal yaşamındaki değişimin yanı sıra giyim kuşamlarındaki batıya yönelik değişimi de teşvik ederek Türk kadının giyim kuşamındaki değişimine zemin hazırlamıştır. Dergilerde batılı hem cinslerinin nasıl giyindiklerine, saç bakımlarına, güzellik sırlarına ve en moda giysilerin dikim-kalıp tekniklerine yönelik bilgiler görselleriyle birlikte Türk kadınına sunulmuştur. Koca (2012:678), II. Meşrutiyet ve sonrasında yaşanan değişimlerin sonucunda her alanda gittikçe yaygınlaşan alafranga anlayışın, giyim konusunda da dönemin gazete ve dergilerinden yakından takip edilmeye başladığını belirtmektedir. Onur'un (2004: 69), batılılaşma hamlesi içinde halkın artık batının ürettiği kumaşlara ve oradan gelen giysilere yani Avrupalı tarz bir giyim ve yaşam biçimine doğru yönelmeye başladığına dikkat çekmesi, bu dönemde giyim tarzlarındaki değişimin boyutunu göstermektedir. Ancak, Özdemir'in de belirttiği gibi (2007: 37-38) giyim, kuşam ve davranışlarda batı taklitçiliği gündelik hayatta kullanılır hale gelmiş ve kadın giyimine batıdan alındığı belli olan biçimler girmiş ancak bunlar topyekûn bir değişikliği ifade etmemiş ve uzun süre geniş halk kitlelerine yayılmamıştır. Koca (2009:79) ise bu durumu, Osmanlı'da giyim kuşamındaki batılılaşmanın saraydan halka doğru yönlendiği için modanın yukarıdan aşağıya doğru yayılımının tipik örneği olarak görmektedir. Ayrıca, Tanzimat ile başlayıp Meşrutiyet dönemlerinde hız kazanmış olan bu Avrupa modalarına uyma ve bir toplumun kendine ait bir giyinme kültürünü bırakarak başka bir topluma benzeme çabalarının tartışılmasına neden olduğunu da belirtmektedir. Bu değişim döneminde yaşanan tartışmalara rağmen kadınlara yönelik basın, geleneksellik ile modernlik arasında kalan Türk kadını Avrupalı giysileri giymeye hatta onları kendileri üretebilecekleri yönünde teşvik edici bilgiler vermeye devam etmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan önemli kadın dergileri arasında yer alan Mehasin ve Kadınlık dergilerinin, içeriğinde batı modası giysilerin tanıtımının yanı sıra giysi üretimine yönelik kalıp hazırlama, kesim ve dikim işlemlerini içeren bilgilere yer vererek kadınları kendi giysilerini üretmeye teşvik ettiklerini söylemek mümkündür.

Kültürel anlamı açısından düşünüldüğünde giyinme, gelenekli toplumlarda bir önceki kuşağın bedeni üzerinde başlayıp, değişikliklerle bir sonraki kuşağın bedenlerine aktarılan ve gelecek kuşaklarla devam ettirilen bir yolculuk gibidir (Koç ve Koca, 2019:168). Bu yolculuğun yönünü ve sürekliliğini değiştirmede kadın dergilerinin etkin rolünün olduğu düşüncesinden hareketle bu çalışmada; II. Meşrutiyet dönemi Mehasin (1906-1907) ve Kadınlık (1912) dergilerinin sayılarında yer alan giysi üretimine yönelik bilgi ve yöntemlerin belirlenmesi ve Osmanlıca metinlerin tercümesiyle edinilen bilgiler doğrultusunda bu dergilerin giyim tarzlarının değişimindeki rolünün ortaya konması amaçlanmıştır. Dergilerde yayınlanan Avrupa modası kadın giyimine yönelik dikim ve kalıp tekniklerinin hem metinler hem de görsellerden üzerinden araştırılarak Türk kadın giyim kültürüne etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

2. Yöntem

Osmanlı toplumunda kadınların giyim tarzlarının değişiminde önemli etkileri olan Mehasin ve Kadınlık dergilerinin sayılarında yer alan giysi üretimine yönelik bilgi ve yöntemlerin belirlenmesinin amaçlandığı bu betimsel çalışmada; dergi sayfalarında yer alan kalıp ve dikim ile ilgili görseller ve bilgiler nitel yöntemlerden biri olan içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

İçerik analizi metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. İçerik iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapar. İçerik analizinin güvenilirliği, kodlama işine bağlıdır. Bu ise kodlayıcılar ve kodlama kategorilerinin güvenilirliğiyle ilgilidir (Neuman, 2013: 466-470). İçerik analizinde, dokümanlardan elde edilen verilerin analizinden yorumlanmasına kadar izlenecek aşamalar; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört başlıkta toplanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 228). Araştırma sürecinde bu dört aşama takip edilmiştir. Bu doğrultuda alan sistematğine uygun olarak, dergilerin incelenen moda sayfalarındaki giysi üretimine yönelik bilgiler ile kalıp ve dikim tekniklerine ilişkin kavramları ayrıntılı bir şekilde tespit etmek için kodlama sistemi geliştirilmiş ve kodlara göre temalar oluşturulmuştur. Son olarak kodlar ve temalar arası ilişki kurularak, tercüme edilen bilgiler doğrultusunda Avrupa kadın modasının Türk kadın giyim kültürünü nasıl etkilediği yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen dergiler amaçlı örnekleme yoluyla araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde seçilmiştir. İki derginin sayıları taranmış ve giysi üretimine yönelik sayfalar belirlenmiştir. Buna göre; 1906-1907 yılları arasında yayınlanan Mehasin dergisinin dördüncü, beşinci ve altıncı sayıları ile Kadınlık dergisinin 1912 yılındaki yedinci, on birinci ve on ikinci sayılarında yer alan giysi üretimine yönelik sayfalar seçilerek analiz kapsamına alınmıştır.

Dergi	Yayımlanan Sayı	Seçilen Sayı Aralığı
Mehasin (1906-1907)	12	4-5-6
Kadınlık (1912)	12	7-11-12

Tablo 1. Amaçlı Örnekleme İle Seçilen Dergi Sayıları

Araştırmanın amacına ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Mehasin (1906-1907) dergisindeki moda ile ilgili sayfalarda kalıp ve dikim tekniklerine ilişkin kodlar ve temalar nelerdir?
- Kadınlık (1912) dergisindeki moda ile ilgili sayfalarda kalıp ve dikim tekniklerine ilişkin kodlar ve temalar nelerdir?

3. Bulgular ve Yorum

Türk kadınının giyim tarzının değişiminde önemli etkisi olduğu bilinen kadın dergileri, sadece görsellerle desteklenmiş bilgilerle batı tarzı giyimi tanıtmakla kalmamış, kadınların bu giysileri kendileri dıkebileceklerine yönelik

detaylı bilgilerle teşvik edici rol de üstlenmişlerdir. Bu bağlamda, araştırma kapsamındaki Mehasin ve Kadınlık dergilerinin içeriklerinde yer alan giysi üretimine dair kadınları yönlendirici sayfaların hangi bilgilere yer verdiği önem kazanmaktadır. Tematik kodlama tablolarında (Tablo 2,3) dergilerin Avrupai kadın giysilerinin üretimine yönelik sayfalardaki kodlar ve oluşturdukları temalar alan sistematığı çerçevesinde belirlenerek, dergilerin giyim tarzlarının değişimindeki etkisi yorumlanmıştır.

	Dergi adı: Mehasin	Yıl: 1906-1907	Sayı: 4-5-6	
S A Y F A L A R	 Sayı 4, Resim 1.	 Sayı 5, Resim 2.	 Sayı 5, Resim 3.	 Sayı 6, Resim 4.
K O D L A R	Beden ölçüleri Bedenden ölçü alma Modele özgü ölçüler Kalıp çizimi	Model tanımı Dikim ve dikiş teknikleri Süsleme teknikleri Eski giysileri değerlendirme	Kumaş seçme Kalıbı kumaşa yerleştirme Kumaşı kesme	Giysi kalıp, dikim, süsleme, aksesuar ve batı modasına yönelik bilgiler
T E M A L A R	Giysi kalıbı hazırlama	Giysi dikimi	Kumaş seçme ve kesim	Açıklayıcı bilgiler

Tablo 2. Mehasin Dergisi 1906 -1907 Yılı 4-5-6 Sayılarındaki Kalıp ve Dikim Teknikleri Tematik Kodlama Tablosu

Tablo 2’de, Mehasin dergisinin moda ile ilgili sayfaları incelendiğinde, kalıp ve dikim tekniklerine ilişkin belirlenen kodların oluşturduğu temaların, giysi üretim sürecinde izlenen alan sistematığına uygun aşamalar olduğu görülmektedir. Görsellerin yanı sıra Osmanlıca’dan tercüme edilen bilgiler kodların belirlenmesinde temel oluşturmuştur. Kodlar ve oluşturduğu temalar açıklayıcı bilgiler doğrultusunda yorumlandığında, dergilerin giysileri üretmeye yönlendirici etkisi daha açık şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2’de belirtilen kod listesi doğrultusunda Mehasin dergisinin dördüncü sayısındaki farklı açılardan Avrupai tarzda giysi görsellerinin tanıtımının yanı sıra giysi için ölçü alınacak yerler ve modele özgü ölçü alınmasına yönelik bilgiler diğer sayfada devam edecek kadar detaylı verilmiştir (Resim 1). Kol boyu, etek boyu, beden genişlik ölçüleri tek tek belirtilerek kalıbın nasıl hazırlanacağı konusunda bilgiler sunulmuştur. Ayrıca, ölçülere göre nasıl elbise patronu (kalıp) hazırlanabileceğine dair ip uçları verildiği ve Avrupa’da en moda olan giysileri kendilerinin dükkanlarına getirecek kadınların teşvik edildiği görülmektedir. Osmanlı toplumunda Ermeni ve Rum terzilerin, saray ve konaklara giderek Avrupa modasına uygun elbiseler diktikleri ve özellikle gelir düzeyi yüksek mevki sahibi kişilerin eşlerinin genellikle bu dergilerdeki görselleri terzilere götürerek özel giysi siparişleri verdikleri kaynaklarda yer almaktadır.

Osmanlı'da 19. Yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında belirli bir zümre için moda tüketiminin olduğu, özellikle moda tüketiminin ileri bir seviyede yaşandığı İstanbul'da az da olsa ısmarlama dikime başvurulduğu bilinmektedir (Vassiliev, 2004: 45). Tezcan (1988: 49), Topkapı Sarayı arşivindeki terzi defterlerinde, terzi atölyelerinin genellikle Beyoğlu'nda bulunduğunu, saray kadınlarının terzilere hitaben yazdıkları talimatlarla, kumaş örneklerinin ve modele ilişkin notların model sayfasına iliştilmiş olduğunu, model sayfalarının ise dergilerin sayfalarından oluştuğunu ve terzilerin bu dergi sayfalarındaki ayrıntılar doğrultusunda giysileri diktiklerini belirtmektedir. Ayrıca, bu defterlerden dönemin sanat ve moda merkezi olan Paris modasının izlendiğinin anlaşıldığını vurgulamaktadır. Koca ve Polat (2020:437) ise Avrupa modasını takip etmek isteyen şehirli kadınların bu dergilerin kalıp ve dikim ile ilgili bölümlerinden faydalandıklarına dikkat çekmektedirler.

Resim 2'deki giysi görselleri incelendiğinde, A siluet formunda belden kesikli, üst kısmı oldukça büzgülü bileğe doğru daralan kolları ile geleneksel formdan uzak, Avrupai tarzda elbiseler oldukları açıkça görülebilmektedir. Osmanlıca tercümesi yapılan bilgilerden genç kız giysisi olduğu anlaşılan giysiler için oldukça detaylı açıklamalar yapılmıştır. "7 büyüklükte 75 santimden, 110 santime kadar göğüs ölçüsüyle, 5 büyüklükte ve 75 santimden, 105 santime kadar göğüs ölçüsüyle, genç kızlara mahsus prenses usulünde elbise; 14 yaşından 19 yaşına kadardır" (Mehasin, 1906:267) açıklaması prenses modeline özgü ölçülerin verildiğini göstermektedir.

"Dikiş ve Tabahat Bıçkı Tatbikati" başlıklı metinde "maksadımız, demode bir etekten esvap nasıl çıkar? Dikişte iktisat, bilhassa taşradaki kadınlarımızdan aldığımız mektuplarda dikiş ve yemek hakkında malumat vermemiz tavsiye olunuyor. Biz şimdiye kadar gerek dikiş gerek el işleri ve tabahat (yemek pişirme) hakkında malumatı müfide vermek istiyorduk. Bu nüshamızda bıçkıyı hiç bilmeyen hanımlar düz bir esvaptan süslerle en müşkül modelleri bile kolayca biçebilecekler (Mehasin, 1906:267), açıklaması ile hiç dikiş bilmeyen kadınların en basitinden en süslüsüne kadar her tür elbiseyi dikebilecekleri yönünde cesaretlendirildikleri görülmektedir. Ayrıca, kadınların kendilerine dikecekleri elbiselerle ekonomik açıdan kazanç sağlayacaklarına vurgu yapılarak, kadınları giysilerini dikmeye teşvik edildiğini söylemek mümkündür. Dergiyi, İstanbullu yüksek mevkili kişilerin dışında Anadolu kadınının da takip ettiği, hatta yazdıkları mektuplarla Avrupa modası giysilerle ilgili kalıp ve dikim bilgileri gibi modaya dair isteklerini belirttikleri de sayfadaki bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu durum, Avrupa modasının saraydan halka ve İstanbul'dan Anadolu'ya doğru yayılmasında kadın dergilerinin etkisi olduğunun göstergesi olarak düşünülmektedir.

Derginin beşinci sayısında kadınlara sadece hazır kalıplarla kesim yaparak elbise dikmenin bir marifet olmadığının belirtilmesi dikkat çekicidir. Mehasin dergisindeki (1906:267) "Dikiş tatbiki" başlıklı metinde (Resim 3) kadınların ekonomik olmayı bilmelerinin ve modası geçmiş giysilerinden yeni giysiler dikebilmelerinin önemi vurgulanmıştır. Özellikle bir kadının mutlaka dikiş dikmeyi bilmesi vurgulanarak, kadınları giysileri dikmeye teşvik etmenin yanında bu becerinin kadını tamamlayan ve değer katan bir meziyet olarak açıkça ifade edilmesi dikkat çekicidir. "Bir erkekten maclumat beklemek ne kadar tabii bir talep ise bir kadından dikiş maclumatı beklemek o kadar tabidir. Kadının dikiş ve el işi bilmeyeni tabi olmayandır. Her kadın dikiş, bilmeli bıçkı bilmeli ve aynı zamanda bir de bunun iktisadını anlamalıdır. Bazı kadınlar vardır ki bir top kumaşın üstünde makaslarını yürütebilirler de modası geçmiş bir esvabın yine modaya tevfiği yahut eski bir esvabdan yeni bir esvab çıkarmanın yolunu bilmezler. Bu o kadının dikiş hakkında fikdanı maclumatına delalet eder. Bir etekten güzel esvap nasıl çıkar?' Gördüğünüz şekil (Resim 3.) itibariyle her şeyden ziyade nazarlarınızın tayin edeceği düz kloş bir etek resmidir. İçinde Elif harfiyle işaret edilen bir çocuk ceketini önü, B ceketin arkası, Ha kol, Vav kol kapağı, yaka Ç,de tacrif edeceğimiz esvabı ikmal edecek etektir". Açıklamadan da anlaşıldığı gibi harflerle kodlanmış kalıp parçalarının çiziminin nasıl yapılacağı, hangi kumaşın seçileceği, kalıbın kumaşa yerleştirilmesi ve kesimi detaylı olarak anlatılmıştır. Ancak, giysilerin dikiminde özellikle israf konusunun vurgulandığı görülmekle birlikte, Türk kadınının hiç de yabancı olmadığı bu tutumun geleneksel giysilerinin biçimlendirilmesinde temel ilke olduğunu söylemek mümkündür. Koç ve Koca (2019:229), Türk hak giyim kuşamında kullanılan pek çok giysi parçasının kumaş israfını en aza indirgeyecek şekilde oluşturulduğunu,

hatta bazı giysi modellerinin kumaş kesiminde “0” atık uygulaması söz konusu olduğunu belirtmeleri bu söylemi desteklemektedir.

Mehasin dergisinin 1906 yılında yayınlanan altıncı sayısında moda ile ilgili işleme ve süsleme örnekleri yer almış, mendil kenarlarına yapılan bir süslemeden bahsedilerek, bu süsleme için “kenar lalesi dikişi” olarak bahsedilmiştir. Keten, ipek ve kareli kumaş üzerine yapılan çiçekli süslemelerin iğneyle nasıl işlendiği anlatılmıştır. Dergide yayınlanan “Şaseler” başlıklı metinde; “şaseler, 26 santim boyunda 15 santim enindedir. Keten üzerine kordon, düz sarma ve düğüm iğnesi ile işlenmiştir. Büyük çiçekler üç renkte, çilek pembesi ipekle düğüm iğnesi işi, diğer çiçekler sarı yaprak ve saplarda yine iki renk vardır. Etrafı ise açık koyulu kahverengi iplikle işlenmiştir. 4 numaradaki şase yine aynı keten üzerindedir kenarları antikadır. 5 numaralı şase Karem hareli kumaşlardan olup 37 santim boyunda 30 santim eninde ya da 30 santim eninde ve 70 santim boyunda kumaş biçilir, çiçeklerin ortası kayısı ve kenarları biraz daha açık olmak üzere kırımızı kurdelelerden döküm iğnesi ile işlenmiştir. Yapraklar yeşil kurdele ile işlenmiştir” (Mehasin, 1906). Süslemelerin nasıl yapılacağına tüm detayla anlatılması, kadınlara sadece giysilerle ilgili değil, süsleme ve tamamlayıcılarıyla da ilgili bilgiler verildiğini ortaya koymaktadır. Altıncı sayıda yer alan iki Avrupalı kadın görsellerinin hemen altındaki; “Patron 5 kuruştur” başlığında “Ancak hanımlarımızın bir kısmı masa örtüsü, şase, kravat, mendil bir kısmı da bu kostümlere mütalıdır. Kostüm yaptırılmamış üzüntüsü yaşayan hanımlarımız bu patronumuzla beğendikleri kostümleri fazla para sarf etmeden giyebileceklerdir. Memleketimiz bugün her nekeye nazarla geri pek geri ve fakirdir. Ayağını yorganına göre uzatmalıdır (Mehasin, 1906). Bu metinde ülkenin bulunduğu zor şartlar ve halkın ekonomik durumu dikkate alınarak, kadınların ev ekonomilerine yük olmadan moda ile uygun giysileri kendileri üretebilecekleri belirtilmiş ve kadınların Avrupa modasını takip etmeye teşvik edildikleri açıkça görülmektedir. Bu dönemde Avrupalı kadınların giyim tarzlarının şapkadan sonra en önemli tamamlayıcısı olan şemsiyelere de dergide ayrı bir yer verilerek kumaş, kalıp ve süsleme özellikleri anlatılmıştır. “Patronumuzun bir numarasındaki şemsiye” başlığında (Resim 4.); “beyaz keten üzerine 25 numara parlak pamukla beyaz sarma işlenecektir. Şemsiye patrandaki parça gibidir” (Mehasin, 1907:496-497) açıklaması da giysi tamamlayıcılarının nasıl yapılabileceğine yönelik açıklayıcı bilgilerdendir.

Mehasin Dergisinin incelenen sayılarında, Avrupa modası giysilerin model, kalıp ve dikim özelliklerinin tüm ayrıntılarıyla verilerek, Osmanlı kadınının beğenisine sunulduğu ve bu giysileri dizecek terzilere rehber olduğu görülmekle birlikte, kadınların en son moda giysileri en ekonomik şekilde kendilerinin dizebileceklerine cesaretlendirilmelerinin esas vurgulanan konu olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamındaki ikinci dergi olan Kadınlık Dergisinin amacı, “Kadınlığın varlığını ve memlekette bir mevki bulunduğunu müdafâ eder. Perşembe günleri neşrolunur. Musavver gazetedir. Sahaifimiz (sayfa) bilumum Osmanlı hanımları asrına...” olarak belirtilmiştir (Kadınlık, 1912: 7). Derginin amacından da anlaşılacağı gibi kadının toplum içindeki yerini ve önemini vurgulayarak, çağın gerisinde kalmamaları için onları geliştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Mehasin dergisinde olduğu gibi Kadınlık Dergisinin içeriğinde de kadınların sosyal yaşam, kişisel bakım ve giyim tarzlarına yönelik bilgilerin yanı sıra giysilerin üretimine yönelik kalıp ve dikim işlemleriyle ilgili bilgiler de yer almaktadır. Dergi sayfalarının analizi sonucunda belirlenen kodlar ve kodların oluşturduğu temalar Tablo 3’te sunulmuştur.

	Dergi Adı: Kadınlık	Yıl: 1912	Sayı: 7-11-12	
S A Y F A L A R	 Sayı 7, Resim 5	 Sayı 7, Resim 6	 Sayı 11, Resim 7	 Sayı 12, Resim 8
K O D L A R	Dikim ve dikiş teknikleri Kumaşı kalıba yerleştirme	Beden ölçüleri Bedenden ölçü alma Modele özgü ölçüler Kalıp çizimi Kumaş seçme Kumaşı kesme	Model tanımı Dikim ve dikiş teknikleri Süsleme teknikleri Kalıp çizimi	Giysi kalıp, dikim, süsleme, aksesuar ve batı modasına yönelik bilgiler
T E M A L A R	Kumaş seçme ve kesim Giysi dikimi	Giysi kalıbı hazırlama Kumaş seçme ve kesim	Giysi kalıbı hazırlama Giysi dikimi	Açıklayıcı bilgiler

Tablo 3. Kadınlık Dergisi 1912 Yılı 7-11-12 Sayılarındaki Kalıp ve Dikim Teknikleri Tematik Kodlama Tablosu

Tablo 3.'deki kod listesi bağlamında Kadınlık dergisinin yedinci sayısında daha çok kadınları giysi dikmeye teşvik edecek bilgilere yer verildiği görülmektedir. “Terzilik” konulu sayfalarda kesim için kumaşın hazırlanması, kumaşın ekonomik kullanılması, kalıbı kumaşa yerleştirme ve kesim işlemi hakkında detaylı bilgiler sunulmuştur. “Terzilikten muhabbet (Tülbent üzerine örnek tersini usulü), kumaş israfına mahul kalmamak için herhangi bir kumaş biçilmezden akadem-i evvel bol tülbent üzerine tahbire icrası lazımdır. Yapılan resim ve örneğin matlube-i muvaffak bulunduğu tahkik ettikten sonra hiçbir suretle inhiraf etmemek ve adeta yapışmış gibi kumaş ve tülbentin iplikleri atkı ve çözgü (düz boy ipliğine göre) birbiri üzerine gelmek suretiyle örnek kumaş üzerine yerleştirilmelidir. Bu gibi muhaziyerin önünü almak içinde yegâne çare örneği kumaşa birkaç iğne ile rapt etmektir. Hiç tülbente ihtiyaç-ı mes etmeksizin doğrudan doğruya saman kâğıdı üzerindeki resimden kumaş biçilebilirse de mübtedi olanlar için müşkülât-ı daidir. Çünkü kâğıt ne kadar olsa tülbent gibi yumuşak ve sabit değildir. Bianen aleyh saman kâğıdı üzerine herhangi bir tülbent konulup kurşun kalemle üstünden örnek tülbent üzerine çizildikten sonra kumaş üzerine tatbik edilirse daha emniyetle iş görülmüş olur” (Kadınlık, 1912: 11). Dergide yer alan bu açıklama, hazırlanmış olan kalıbın kumaşa uygulanmadan önce tülbentten kesilerek birleştirilmesi ve modelin ve kalıbın kişi üzerinde uygunluğunun kontrol edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Düz iplik istikametinden ekonomik olmaya kadar pek çok işlemin neden ve nasıl yapılması gerektiği de açıkça belirtilmiştir. 1912 yılında toplumun yapısı ve kadının sosyal konumu dikkate alındığında, dergide anlatılan bu işlemlerin günümüz giysi üretim sürecinde uygulanan aşamalar olduğu ve o dönem için kadınlara beceri kazandırmaya yönelik çok önemli bir uygulama olarak görülmektedir. Bu dönemde birçok biçki-dikiş eğitimi veren okul ve kursların açıldığı düşünüldüğünde, dergilerin bu eğitime katkısı ve kadınların beceri kazanmalarına etkisi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Karakışla (2014:75-76) Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri kitabında; 1913 yılında Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yayınlanmış en radikal kadın dergisi olan "Kadınlar Dünyası'nın" organize ettiği bir Terzi Evi girişimi olduğunu, cemiyet azalarından terzilik sanatının inceliklerine vakıf olan hanımlar tarafından idare edilecek olan bu terzihanedede ayrıca genç kızlara terzilik dersleri de verildiğini belirtmektedir. Gürsoy (2009:171) ise dönemin terzilik zanaatının ne denli önemli olduğunu; "Fatma Aliye'nin romanlarına genellikle Avrupa tarzı dikilmiş giysiler ön plandadır. Çünkü Avrupalı olmanın önemli ölçütlerinden biri de onlar gibi giyinmektir. Bu hanımlar hem bu dönemin okullarında öğretmenlik yaparken, hem de genç kızlara ve kadınlara dikiş, nakış öğreten kişiler olarak tarihte yer almaktadır" şeklinde ifade etmektedir.

Derginin yedinci sayısında "Dikişin Eşkal ve Tenvi'i" başlığında Osmanlı hanımlarına dikiş çeşitleri ile ilgili bilgiler verilmiş, hangi dikişin nerede kullanılacağı, sağlamlık düzeyi ve nasıl yapılacağı şekillerle gösterilmiştir: "Şekil 2'de gösterildiği üzere hanımlarımız dikiş ve iğneye müteallik tekniler hususta vakıf olduklarını zannederiz. Bu mütrevci aksamdan yüz veya ön dikişler ziyade müstekamildir. Dokuma dikişi önden ve arkadan birçok dikişe mütevakıftır. Yan yana kenar dikişi munahi ve fakat gayet dayanıklı olur. Kenar bastırılması o dahi aynı kenar dikişi gibidir. Arka dikişi gayet dayanıklıdır. İğne ardı, çok dikkat lazımdır. Teyeli sağdan ve soldan yapmak lazımdır. Terlik dikişi munahırf iki nevisi dikişe muhtaçtır. Her kenara vasıl olduğu vakitte dahi iplik koparılmak icab eder. Bu usul-ü faniyle ve pike gibi dikişlerde demüste'amildir" (Kadınlık, 1912: 10). Açıklamalarda, teyel çeşitleri hakkında bilgiler verilirken bu teyellerin sağdan sola doğru yapılması gerektiğini belirtecek kadar detaylı bilgiler verilmiş olması, kadınların bu işlemleri yaparken zorluk çekmemeleri için oldukça özen gösterildiği anlamına gelmektedir.

Yedinci sayıda çizimleriyle birlikte yer alan (Resim 5) teyel çeşitlerinin isimleri ise sırasıyla; iğne teyeli (İğne ardı dikişi olarak bilinen dikiş tekniği), enine ardı, bastırma, yatırma, ilik açma, Türk dikişi (işi), örme, Selanik ve el oyasıdır. Giysi dikimi ile ilgili her işlemin detaylı olarak anlatıldığı bu sayıda ilik açmadan çeşitli tutturucuların dikimine kadar gerekli olan adımlar ve dikkat edilmesi gereken noktalar açıkça belirtilmiştir. "İlik açma usulü" başlığında "ilik; kumaşın iplik yollarından ikmal-i dikkatle açılmak lazımdır. İlik açmak için kumaş kesildiğinde, bozulmamak ve kumaş hal-i tabiyesini muhafaza maksadıyla kesilen muhillin kenarları dikilmek icab eder. Bu da iplikler birbirine ilmek yapılarak meydana getirilir. İpliğin nasıl bırakılması lazım olacağıyla beraber iğne ve kumaşın tutulması lazım olacağı şekil 3 ve şekil 4'de izah edilmiştir. Bu şera'it dahilinde açılan ve dikilen ilik hiç vakit bozulmaz ve dokumayı muhafaza etmiş olur. İlik açıldığında veya düğme dikildiğinde ipliğin dokumaları daima düğme ve kumaş arasında kalmalıdır. Bunun için dikişe evvela kumaşın yüzünden başlamak lazımdır. Düğme dikildiği zaman kumaşa temas etmemesi için düğmenin serbest bulunması lazımdır. Bunun da çaresi dikildikten sonra düğmenin etrafına biraz iplik sardıktan sonra ilmeklemek lazımdır. Kopçalar dahi şekil 5'de gösterildiği üzere dikilmek icab eder" (Kadınlık, 1912:11). Dergide dikiş dikerken dikkat edilmesi gereken noktalardan, kişinin dikiş dikme pozisyonuna kadar pek çok konuda bilgilere neden sonuç ilişkileri açıklanarak yer verilmiştir. "Terzilikte başlıca birinci şart dikilen şeyin üzerine asla el koyulmamalıdır. Terzilikle meşgul bulunanlar daima bir vaziyette bulunmaları icab eder. Bazı hanımlarımda görüldüğü vechle diz çökerek dikiş dikmek dahi zordur. Bu hafıza-i lashaya fevklalade sev-i tesiri vardır. İskelede oturmak en muvaffak bir usuldür"(Kadınlık, 1912:12).

Derginin yedinci sayısında (Resim 6) kesim ve dikiş bilgilerinin yanı sıra giysi modelleri ve kalıplarına yönelik bilgi ve görseller de yer almaktadır. Bu sayıda "Terzilikten Muhabbet" başlığı altında bir bebek mama önlüğünün modeli ve ölçüleri verilerek kalıbının nasıl hazırlanacağı çizilerek anlatılmıştır. "Çocuk ve kundak bezleri silsilesinden çocuk mama önlüğü yapmak için tertib edilmesi lazım olunan model gayet sade ve basittir. Şekilde görüldüğü vecihle "A,B" gibi şekli bir hat temdit ediniz. İş bu hattın uzunluğu 25 santimetre olmalıdır" (Kadınlık, 1912:12). Metinlerde günsellik olarak bahsedilen mama önlüğünün sadece kalıbıyla yetinilmemiş, kumaş seçiminden süslemesine kadar en ince detaylarıyla açıklanmıştır. Kumaş özelliğine göre fantezi önlük yapıldığında; altına ikinci bir kat olarak aynı boyutta yapılmış patiska veya başka kumaştan önlük yerleştirilmesi önerilerek, önlüğün işlevselliğine yönelik bilgiler de verilmiştir. "Bir'ade A'dan bidaile modelin 3 santimetre ve "T,D" mahalli 4:3 santimetre ve "D,E" mahalli 5:4

santimetre dolunda olmak üzere noktalarla işaret edilir. “E,B” mahaleride günsellik kırma mahallini ara eder. Yukarıda zikredilen kısım çocuğun boyutuna isabet edecek.” “Patiskadan günsellik arzu edildiği takdirde şu halde patiska veya saireden aynı cisamete diğer bir güneşlik daha yapılarak fantezi günselliğin altına konulur. Kenarları nakışlı günsellik imal etmek arzu edenler günselliğin etrafına iki sıra nakış işledikten sonra köşelere zarif çiçekler tersim etmelidirler” (Kadınlık, 1912:13). Ayrıca, mama yiyebilecek kadar büyümüş olan bir çocuk için artık kundak bezi kullanılmayacağını belirtmesi ve kundak bezlerinden mama önlüğü yapılmasının önerilmesi ise dergide sıklıkla vurgulanan israf konusuna kadınların dikkatinin çekildiği anlamını taşımaktadır. .

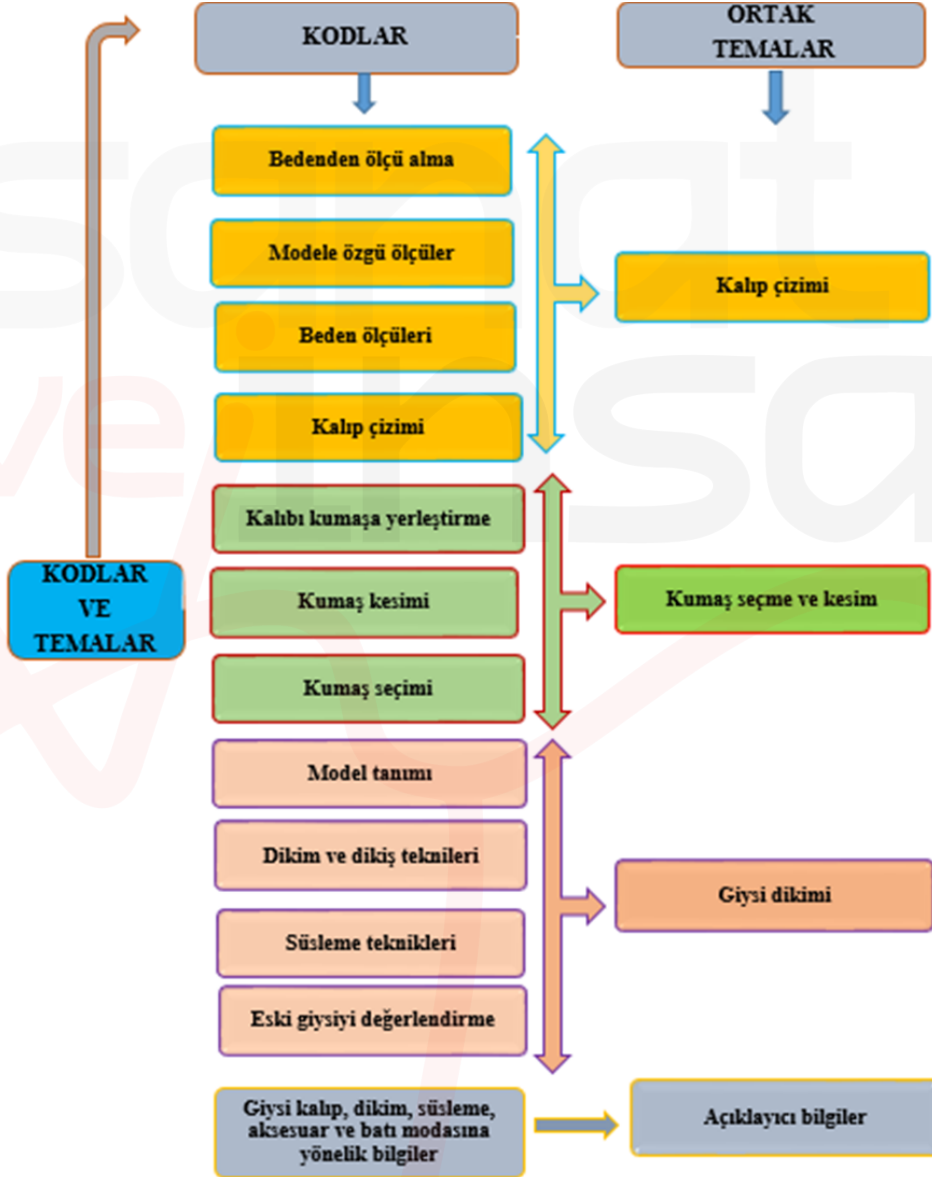
Derginin on birinci ve on ikinci sayılarında genellikle iç giyime yer verilmiş, iç gömlek modelleri ile birlikte kalıplarının nasıl hazırlanacağı anlatılmıştır. On birinci sayıda (Resim 7) “Terzilikten Muhabbet” başlığı altında iç gömleği kalıp çizimi en kolay anlaşılabilir şekilde harflerle tanımlanarak açıklanmıştır. “İç gömleğinin manzara hariciyesi makus bir “A” harfinin teşkiliyle “J” harfine kadar bir santimetre kısaltmalıdır ve “P” harfi arkanın alacağı manzarayı gösterir. Çevreyi çizmek üzere biçkinin kumaş için model açılacak ve “M” harfinden başlamak ile hilal şeklinde kesilecektir” (1912:13), genel tanımlaması yapıldıktan sonra işlem sırası ve dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmiştir. Resim 8’deki sayfada ise gömleğin kesimine yönelik işlemler sırasıyla açıklanmıştır. “Doğrudan doğruya gömlek biçmek usulü için model açılacak ve ondaki “M” harfinden başlamak ile hilal şeklinde kesilecektir. İç gömleğinin manzara-i hariciyesi (dış görünüşü) suret-i kat’ide hat-ı izamı itibariyle iki santimetre derinliği geçmeyecektir. Doğrudan doğruya iç gömleği kesmek usulü iç gömleği evvelak imübahiste zikredilen modeller mesul-ü Kemal-itina ile kesilir. Fakat müstetel “A,B” üzerinden bir santimetre eksiltme edilecektir ve bir santimetrede bunun gibi “B,S” noktalarından tenkis-i icab der. Şekilde izah edilmiş olan ”B,N, N,A” noktalarının yarım santimetre kadar dekolte olarak kesilecektir” (Kadınlık, 1912:14). Bu sayıda ayrıca beden ve kol kalıp çiziminin yanı sıra, bu işlemlerin çocuklar için gömlek kalıbı hazırlamada da geçerli olduğuna, ancak kumaş ve süsleme tekniklerinin seçimi ve uygulanmasında farklılıklara dikkat çekilmiştir.

Çocuklar için iç gömleği çeşitleri, kullanımı, vücudunu tahriş etmeyecek kumaş türleri ve dikiş teknikleri hakkında bilgilerin açıkça verildiği sayfada dikim işlemi de aşamalarıyla anlatılmıştır. “İç gömleki’ mali küçük çocuklara bir,biri üzerine üç gömlek giydirirler. 1. İç gömleği ince bir veya patiskadan yapılır. 2. Fanila gömlek yahut salaçpurdan ki bunun yerine çokluk oluyor, 3. Üst gömleği ki pazen veya pamuktan mamul bir nevi pikeden yapılır. İç gömleğin suret-i imali için kullanılacak dokuma mallar herhalde bir veya gayet ince patiskadan olması lazımdır. Bu gibi gömleklerin gayet ince ve hafif dikilmeye gayret edilmelidir. Çünkü çocuğun vücudunu tahriş eder. Gömleğin tekmiil çevrelerini bastırarak kenar yapılmalıdır. Bir de işbu kenar üzerine ince dantel dikilirse güzel olur. Üst gömleğinde gelince bu gibi gömlekler için kullanılan mensucat ekseriyetle ince pikedir ve fakat intihab da mümkün olduğu kadar yumuşak olması müstelzim ise bu nevi kumaşların kalın olacağı cihetle kenarlarını bastırmaya lüzum yoktur. Ancak iyice dikilmiş olmalıdır. Bir de arka tarafından da gömlek ayrılarak ilikler açılacaktır. Gömlek kenarları her ne kadar basılmayacak ise de uç uca gelmek şartıyla dikilmiş olacaktır. Bir de göğüs cihhatı oya ve dantellerle yahut makine vasıtasıyla nakış işlemek suretiyle tezyin edilecektir. Etrafı dahi ince boncuk veya buna benzer şeylerle çevrilecek olursa pek şık olur. İnce pazen veya pamuktan mamul pikeden yapılan gömleklerin kenarlarını bastırmak icab eder” (Kadınlık, 1912:14). Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere derginin, kadınları sadece kendilerine değil çocuklarına da giysi dikmeleri konusunda yönlendirici bilgiler sunduğu görülmektedir.

Kadınlık dergisi sayfalarının analizi sonucunda belirlenen kodların oluşturduğu temaların kalıp hazırlama, kumaş seçme, kesim yapma, dikim ve süsleme teknikleri olduğu Tablo 3’te görülmektedir. Temaların Mehasin dergisindeki temalarla aynı olduğu ancak giysi çeşidi açısından bilgilerin farklılık gösterdiği gözlenmektedir. Bu durum her iki dergi sayfalarındaki yazılı ve görsel verilerden belirlenen kodlar ve kodların oluşturduğu temaların, alan sistematığına uygun giysi üretim süreci aşamaları ile örtüştüğü sonucunu ortaya koymaktadır.

4. Sonuç

II.Meşrutiyet dönemi Mehasin ve Kadınlık dergilerinin sayılarında yer alan giysi üretimine yönelik bilgi ve yöntemlerin içerik analizi yöntemiyle belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırmada; her iki dergi sayfalarındaki yazılı ve görsel verilerden belirlenen kodlar ve kodların oluşturduğu temaların, alan sistematığına uygun giysi üretim süreci aşamalarını içeren ve kadınları kendi giysilerini dikmeye teşvik edici nitelikte olduğu görülmüştür. Bu bağlamda dergi sayfalarının, çizimler, bilgiler, basitleştirilmiş işlem basamakları ve görsellerle desteklenerek giysi üretimine yönelik hazırlandıkları görülmüştür. Dergilerin ilgili sayfalarının içerik analizinde belirlenen kodlar ve kodların oluşturduğu temalar Şekil 1’de sunulmuştur

Şekil 1. Mehasin ve Kadınlık dergisi Moda Sayfalarında Yer Alan Giysi Üretimine Yönelik Kodlara Göre Ortak Temalar

Genel içeriğiyle kadınlara, kişisel bakım, güzellik, yemek pişirme, ev ekonomisi, görgü kuralları ve sosyal yaşama dair birçok konuda bilgiler sunan kadın dergilerinin moda sayfalarında, batı modası giysilerin tanıtımının yanı sıra bu modern giysilerin kadınlara daha güzel ve çekici görünüm kazandırdığı görsellerle anlatılmıştır. Ancak, dergilerin dönemin sosyo ekonomik yapısı ve kadının toplum içindeki konumunu dikkate alarak daha çok kadının bu giyim tarzlarını benimsemesini ve uygulayabilmesini sağlayabilmeye yönelik içerikler hazırladıkları görülmüştür. Özellikle kadınların kendi giysilerini dikişebileceklerine yönelik güven duyguları geliştirilmiş ve giysi dikiminin detaylı açıklamalarıyla kadınlar bu güzel giysileri dikmeye teşvik edilmiştir. Ayrıca kadınların giysilerini tamamlayabilecekleri

aksesuarları da kendi imkanları ile evde yapabileceklerine ilişkin yönlendirici bilgilerin ve görsellerin yanında, eski giysilerden yeni giysiler üretme, süslemelerle yeni giysi tarzları oluşturma ve iktisatlı olma konularına sıklıkla vurgu yapıldığı gözlenmiştir. Ayrıca, kadınların kişisel gelişimlerine ve becerileri kazanmalarına katkı sağlayacak, kısaca kendilerini geliştirebilecekleri bilgilere sıklıkla yer verilmesi de dikkat çekici bir sonuç olarak tespit edilmiştir.

II. Meşrutiyet döneminin yarattığı kadının sosyal yaşamında özgürleşme hareketlerinin de etkisiyle, Türk kadınının geleneksellikten modern giyim tarzına geçişinde dergilerin bu teşviklerinin etkili olduğu, giyim tarzlarındaki değişimin yavaş yavaş halk tarafından benimsenip yaygın hale gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle Türk kadınının giyinme kültürünün değişime uğrayarak Avrupa modası özellikleri taşıyan yeni giyim tarzına doğru evrilmesinde kadın dergilerinin önemli rolü olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, kadın dergilerinin farklı açılardan analiz edilmesi ile kültürel birikime katkı sağlanabileceğinden hareketle dönemin diğer dergilerinin de incelenmesi önerilmektedir. Bu nedenle çalışmanın yeni araştırmalara örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akşit, E. (2008). Osmanlı Feminizmi”, Uluslararası Feminizm ve Doğu Kadınları, *Doğudan*, (7), 84-91.
- Çakır, S. (1994). *Türk Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürsoy, Ü. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Doğu-Batı*, 46, 207-221.
- Karakışla, Y. S. (2014). *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Koca, E. (2009). 18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*,(7), 63-81.
- Koca, E. (2012). Osmanlıda Yapılan Kılık Kıyafete İlişkin Reformların Erkek Giysilerinin Biçimsel Özelliklerine Etkileri, *CIEPO -20 Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*, 27 June -1 July 2012, 664-681.
- Koca, E. ve Koç, F. (2014). Kıyafetnameler ve Ralamb’ın Kıyafet, Albümün’deki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumu Giysi Özelliklerinin İncelenmesi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic*, 9 (11), 371-394.
- Koca, E. ve Polat G.(2020). Türk Kadınının Giyinme Kültüründeki Değişimde Kadın Dergilerinin Etkisi: II. Meşrutiyet Dönemi Mehasin Dergisi Örneği, *Turkish Studies Journal*, 15 (1), 2020, 429-445.
- Koç, F., Koca, E. (2019). Türk Halk Giysilerinin Biçimlendirilmesinde Tasarrufa Yönelik Terzilik Uygulamaları, *Ankara Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi 4-6 Ekim Ankara*, 223-235
- Koç, F., Koca, E. (2019) Gelenekli Halk Giyim Kuşamında Yozlaşmaya Yönelik Bazı Tespitler, *24 Kasım Başöğretmen Uluslararası Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu 23-24 Kasım Ankara*, 165-175.
- Koç, F. (2012). Osmanlıda Yapılan Kılık Kıyafete İlişkin Reformların Kadın Giysilerinin Biçimsel Özelliklerine Etkileri, *CIEPO -20 Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*, 27 june-1 july, 682-699.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (5. Basım)*. İstanbul: Yayın Odası.
- Onur, N. (2004). *Moda Bulaşıcıdır*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özdemir, K. (2007). *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.